

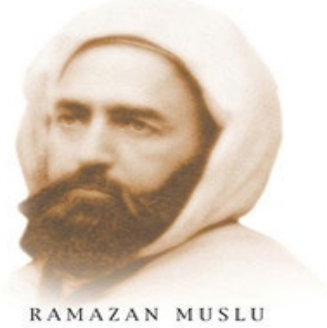
Emir Abdülkâdir el-Cezâirî, Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri

Ramazan Muslu, İstanbul: İnsan Yay., 2011, 285 s.

Ahmet Vural*

19. yüzyılda, Kuzey Afrika'daki (Cezayir) tasavvufî şahsiyetlerden birisi de Emir Abdülkâdir el-Cezâirî'dir. Tam adı Emir Abdülkâdir b. Muhyiddîn el-Cezâirî el-Hasenî'dir. Hz. Hasan (r.a.)'ın soyundan olan Emir Abdülkâdir el-Cezâirî'nin babasının ismi Muhyiddîn'dir. Emir Abdülkâdir el-Cezâirî 1808-1883 yılları arasında yaşamış ve Şam'da vefat etmiştir. Vefatının yedinci yılında kabri görkemli bir törenle Cezayir'e nakledilmiştir.

EMİR ABDULKÂDİR EL-CEZÂİRÎ HAYATI VE TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ

dişinöter

insan yayınları

Emir Abdülkâdir el-Cezâirî, sûfi kişiliğinin yanında İslam mücahidi önemli bir komutan, Cezayir emîrlığı görevini üstlenmiş bir devlet adamı ve İslam mütefekkiri çok yönlü bir şahsiyettir. Kendisi Kuzey Afrika'da Fransızlara karşı direniş hareketinin önemli aktörlerinden birisi olmuştur. Onun İslam âlemi özellikle Cezayir için anlamı çok büyüktür. Cezayir'in kurucusu ve millî kahramanı olarak kabul edilmektedir.

Ramazan Muslu'nun kaleme aldığı "*Emir Abdülkâdir el-Cezâirî Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri*" isimli eser, üst satırlarda önemini ifade ettiğimiz böyle bir şahsiyetin tasavvufî yönünü ortaya koymasından dolayı kıymet ifade etmektedir. Ayrıca bu eser, Kuzey Afrika'daki tasavvufî hayata dair malumat içermesi bakımından ayrıca önemlidir. Bu çalışmada, mezkûr eser hakkında bilgi sunulacak ve değerlendirmelerde bulunulacaktır.

* Arş. Gör., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı, ahmetvural@ohu.edu.tr

Emir Abdülkâdir el-Cezâirî Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri adlı eser, İnsan Yayınları aracılığıyla 2011 senesinde ilim dünyasının istifadesine sunulmuştur. Eser, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Müellif, giriş bölümünde Cezayir'deki tasavvufî hayatın genel bir panoramasını çizmektedir. Birinci bölüm, Emir Abdülkâdir el-Cezâirî'nin hayatı, şahsiyeti ve eserlerini ihtiva etmektedir. İkinci bölüm ise Emir Abdülkâdir el-Cezâirî'nin tasavvuf anlayışının yansıtıldığı kısımdır. Söz konusu eserin genel omurgası hakkında bilgi verdikten sonra, ilgili bölümler hakkında biraz daha detaya inmek suretiyle eserin muhteva analizine geçebiliriz.

Giriş bölümünde, Cezayir'deki tasavvufî hayatın yansımalarına yer verilmiştir. Müellif, Cezayir'in İslam tarihi açısından önemine değindikten sonra tasavvufun Cezayir'de ne zaman varlık göstermeye başladığı, sorusuna cevap verir. Nitekim bu coğrafyanın İslam ile tanışmasıyla birlikte tasavvufî hayat da varlık göstermeye başlamıştır.

Tasavvufî birer kurum olarak tarikatlar, bu bölgenin İslamlaşmasında büyük gayret sarf etmiştir. Batılılar “Afrika’da Ekvator bölgesini İslamlaştıran, tarikatlardan biri değilse, mutlaka bir başkasıdır” ifadesini kullanarak coğrafyanın İslam ile şereflelendirmesinde tarikatların rolüne vurgu yapmaktadırlar. Müellif, Cezayir’de faaliyet gösteren tarikatların en önemlileri arasında Kâdiriyye, Şâzeliyye, Derkâviyye, Allâviyye, Medeniyye, İdrîsiyye, Reşîdiyye, Senûsiyye, Rahmâniyye ve Ticâniyye tarikatlarını zikretmekte ve bu tarikatların bölgedeki hizmetlerine kısaca değinmektedir. Ayrıca Cezayir’de tarih boyunca kırktan fazla tarikat ya da tarikat kolunun faaliyet gösterdiğini ilave etmektedir.

Eserin birinci bölümünde ise Emir Abdülkâdir el-Cezâirî'nin hayatı, şahsiyeti ve eserleri konu edinilmiştir. Nesebi ve doğumu, ilim tahsili ve gençlik yılları, askerî ve siyasî mücadelesi, Osmanlı topraklarına gelişi, Bursa ve Şam hayatı, vefatı başlıkları adı altında hayatı anlatılmıştır. Devamında ise Emir Abdülkâdir el-Cezâirî'nin şahsiyeti ve karakteri hakkında bilgi verilmiştir. Nitekim kendisi cesur, akıllı ve dindar bir idarecidir. Fransızlara karşı yürüttüğü mücadele, onun askerî ve siyasî açıdan ne kadar maharetli olduğunu göstermektedir. Emir Abdülkâdir el-Cezâirî mizaç olarak da merhametlidir. Daima adaleti gözetmeye çalışmıştır. O, halim, zâhid ve verâ sahibi bir şahsiyettir (s. 98). Şam ehli, uleması ve önde gelen şahsiyetleriyle birlikte Emir Abdülkâdir el-Cezâirî'ye büyük sevgi ve saygı duymuşlardır (s.100).

Müellif, Emir Abdülkâdir el-Cezâirî'nin kaleme aldığı eserlerin sayısı hususunda kaynaklarda farklılıkların olduğunu söyler. Bunun sebebi olarak da bazı eserlerin farklı isimlerle anılması ve *Mevâkıf*'taki bazı bölümlerin sonradan müstakil olarak yayımlanmasını gösterir. Müellifin tespitine göre Emir Abdülkâdir el-Cezâirî'nin altı eseri vardır. Birincisi, en önemli ve en meşhur eseri olan *Kitâbü'l-Mevâkıf fî ba'zı işârâti'l-Kur'âni ile'l-esrâr ve'l-ma'ârif* tir. Bu eser, onun şaheseridir (s. 101). *Mevâkıf* -İbnü'l-Arabî külliyyatının ve diğer tasavvuf ricâlinin eserlerinin bir hülasası kabul edilir- onun hem vâridât ve fetihlerinin hem de tasavvufî görüşlerinin yer aldığı önemli bir eserdir (s. 237). İkinci eseri, Bursa'da kaleme aldığı, felsefî mahiyetteki *Zikra'l-âkil ve tenbihü'l-ğâfil*'dir. Üçüncü eseri, *el-Mikrâdu'l-hâdd li-kat'ı lisâni müntekadı dîni'l-İslâm bi'l-bâtılı ve'l-ilhâd*'dir. Emir Abdülkâdir el-Cezâirî bu eserinde, aklın tarifi, aklî düşüncenin şerefi, idrâk çeşitleri, filozofların onlu akıl tasnifine reddiye, aklın mertebeleri, Allah'ın insan üzerindeki nimetleri, Allah'ın gökyüzü ile ilgili âyetleri, insanın yaratılışını tefekkür, Hz. Musa (a.s.), Hz. İsa (a.s.) ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in risâleti, risâlet mertebesi ve İslam'ın hükümleri gibi konulara yer vermiştir (s. 109-110). Dördüncü eseri *Risâle fî'l-hakâiki'l-gaybiyye* adlı eserdir ki bu eserinde meşhur iki beyti¹ sûfî meşrebine göre yorumlamıştır (s. 110) Beşinci eseri ise Emir Abdülkâdir el-Cezâirî'nin şiirlerinin yer aldığı *Nüzhetü'l-hâtur fî karîzi'l-Emîr Abdülkâdir* adlı eserdir. Son olarak altıncısı da *Ta'likât* adlı eserdir. Bu eser, dedesinin kelâm ilmine dair kaleme aldığı haşiyesine yaptığı ta'likâtları ihtiva eder (s. 111).

Eserin birinci bölümünde, son olarak Emir Abdülkâdir el-Cezâirî'nin tasavvufî yönü hakkında bilgi verilmiştir. Müellif, Emir Abdülkâdir el-Cezâirî'nin askerî ve siyasî mücadeledeki başarısının ardındaki sebepler arasında onun iyi bir aile eğitimi alışını ve tasavvufî sülûkte rûhî tecrübe sahibi oluşunu göstermektedir. Emir Abdülkâdir el-Cezâirî'nin babası Şeyh Muhyiddîn onun rûhî tecrübeye ilk şeyhidir. Emir Abdülkâdir, Kâdiriyye, Nakşibendiyye, Şâzeliyye ve Mevleviyye tarikatlarından icazetlidir. Tasavvufî düşüncede Ekberiyeye ekolünü benimsemiştir (s. 112).

---

¹ “(Sevgilim) gökteki Ay’ı gördü de bana hatırlattı
Rakmeteyn’de vuslatta olduğumuz geceleri
İkimiz de Ay’a bakıyorduk, fakat
Ben Ay’ı onun gözünde gördüm, o da benim gözümde” (s. 110).

Müellif, Emir Abdülkâdir el-Cezâirî'nin tasavvufî hayat serüvenini üç merhalede ele almaktadır. İlk merhale onun doğumundan kırk yaşına kadar geçen süredir (1807-1847). Bu süre zarfı, onun tasavvufa ilgi duymaya ve tasavvufî şahsiyetleri tanımaya başladığı dönemdir (s. 112). Emir Abdülkâdir el-Cezâirî'nin tasavvufî hayatındaki ikinci merhale, Fransız hapishanelerinde tutuklu bulunduğu yılları (1847-1852) ve Bursa'dan Şam'a yerleşerek huzura eriştiği zaman dilimini (1852-1862) kapsar. Bu süreçte o, pek çok tasavvufî eser okuyarak mütalaa etmiştir. Aynı zamanda birçok şeyhle görüşme gerçekleştirmiştir (120-122). Üçüncü merhale ise Emir Abdülkâdir el-Cezâirî'nin hakikate erdiği ve büyük fetihlere nâil olduğu dönemdir (1863-1883). O, hayatının son dönemlerini tamamen tasavvufa ve tasavvufî ilimlere adanmıştır.

Eserin ikinci bölümü, Emir Abdülkâdir el-Cezâirî'nin tasavvufî görüşlerine yer verildiği kısımdır. Onun tasavvufî görüşleri, insanın hakikati, amelî tasavvuf (sülûk), tasavvufî düşünce, irfânî tecrübe (vâkıalar) ve işârî yorum örnekleri başlıkları adı altında tasnif edilerek sunulmuştur.

Emir Abdülkâdir el-Cezâirî, askerî, idârî ve siyasî yönleri güçlü bir yöneticidir. Bunun yanında tasavvufî düşüncede en üst mertebeden söz söyleyebilecek yetkinliğe sahiptir. Kendisi tasavvufî alanda ilmî müktesebata sahip, rûhî tecrübe ve hal sahibi bir mütefekkindir (s. 238).

Tasavvufî görüşlerini ifade ederken özellikle İmam Gazzâlî'nin İhyâ u Ulûmiddîn adlı eserine ve Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin eserlerine sıkça başvurduğu görülmektedir. Müellif, Emir Abdülkâdir el-Cezâirî, İbnü'l-Arabî'nin sırlarının vârisi, makamlarının ve hallerinin ârifi olarak kabul edilmektedir, ifadelerine yer verir (s. 237).

Emir Abdülkâdir el-Cezâirî'nin tasavvuf anlayışı çerçevesinde onun sıkı bir İbnü'l-Arabî takipçisi olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz. Müellife göre o, tasavvufî görüşlerinde mutedil bir tutum izlemiştir. Birçok ayete işârî yorum getirmiş ve tasavvuf literatüründe sık sık başvurulan hadisleri şerh etmiştir (s. 238).

Eser, yazarın çalışmasını genel olarak özetlediği ve Emir Abdülkâdir el-Cezâirî ile ilgili değerlendirmelerde bulunduğu sonuç bölümü ile nihayete ermektedir. Ayrıca kitabın sonunda yer alan ekler kısmında Emir Abdülkâdir el-Cezâirî'nin hayatına dair birtakım önemli belgelere ve resimlere yer verilmiştir.

Emir Abdülkâdir el-Cezâirî hakkında Arap dünyasında ve Batı'da pek çok çalışma söz konusudur. Türkiye'de ise neşredildiği tarih (2011) göz önünde bulundurulduğunda bu eser, bilimsel ve akademik manada ilk çalışmalar arasında yer almaktadır. Bu eser ile Emir Abdülkâdir el-Cezâirî'nin Türkiye'deki tanınırlık oranının arttığını ayrıca ifade etmeliyiz.

Netice olarak, tanıtımına yer verdiğimiz *Emir Abdülkâdir el-Cezâirî Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri* isimli eser, Emir Abdülkâdir el-Cezâirî'nin bilhassa tasavvufî yönünü ortaya koyması bakımından önemli, akademik üslupla kaleme alınan sayılı eserlerden biridir. Nitekim onun hakkında yapılan çalışmalar genel olarak siyâsî ve askerî yönüne odaklanmaktadır. Bu eser ise bir mutasavvıf olarak Emir Abdülkâdir el-Cezâirî'nin tasavvuf anlayışını anlaşılır bir dil ve üslupla okuyucu ile buluşturmaktadır.